

Р.М. СЕНИК (здобувач)

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук
України, Київ

fizkol1@ukr.net

МОВА ЯК СУБ'ЄКТ І ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФІЇ

Варіативний потенціал взаємин між мовою і філософією надзвичайно розлогий і евристичний: і мова, і філософія можуть бути як суб'єктом, так і об'єктом таких взаємин, як засобом, так і метою, як функцією, так і інструментом. Найбільш привабливою дослідницькою проблемою постає мовний ресурс філософії, способи і стилі її репрезентації.

Ключові слова: мова, філософія, об'єкт, суб'єкт, риторика, афоризм, дискурс.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема походження мови належить до числа таких питань, які, будучи, по суті, філософськими, тісно пов'язані з досягненнями конкретних наук. Більше того, в історії дослідження проблеми були періоди, коли передбачалося, що саме конкретні дисципліни нададуть їй остаточне вирішення. Це особливо характерно для ХІХ і ХХ століть, коли спочатку порівняльно-історичні дослідження в мовознавстві, а потім еволюційний напрям в біології претендували на достатність власних засобів для вивчення глоттогенези. Втім, з часом з'ясовувалося, що без чітко усвідомленого філософського фундаменту неможливо переконливо обґрунтувати, чому і як людська мова стала доконаним фактом [2, с. 17]. Це обумовлено тим, що в орбіту вивчення неминуче втягуються такі проблеми, як походження людини, ставлення мови до мислення, соціальна роль мови, а такі проблеми неможливо розробляти поза філософською системою координат. Соціокультурний контекст завжди справляв істотний детермінативний вплив на тип, спосіб і стилістичні особливості філософування. Ще одна істотна особливість полягає в тому, що філософія – найбільш зрілий продукт людської культури. Не випадково Г. Гегель у вступі «Лекцій з історії філософії» наполягав: коли філософія малює сивину життя в сірих тонах, то робить це цілком об'єктивно й закономірно, оскільки свіжість і життєвість юності вже позаду. Саме тому сова Мінерви починає свій політ у всесвітньо-історичних сутінках.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Всі форми людської творчості поступово диференціювалися з первісного релігійно-магічного ставлення людини до світу – мова, мистецтво, політика, право, економіка, наука, філософія. Першовитоки літературних форм і філософської винахідливості слід шукати в народній мудрості – зокрема, в прислів'ях, які утворили той ґрунт, на якому проросла найпростіша форма філософського винаходу – афоризм. Центр ваги у прислів'ї лежить не в теоретичному, пізнавальному змісті, а в його ставленні до практичних аспектів життя.

Перетворення прислів'я на філософський афоризм здійснюється тоді, коли акцент зміщується з практичної сфери на теоретичну [11, с. 224-225]. Афоризм є найпростішою формою вираження філософської думки, яка особливо типова для її початкових кроків. Ця форма превалювала в досократівській філософії грецької античності. Втім, вона не втрачала своїх позицій впродовж усієї історії філософії. Сенека, Паскаль, Монтень, К'єркегор, Ніцше, Ларошфуко та інші зірки філософського небосхилу є виразним підтвердженням цієї тези. В метафорі відбувається антиципація філософської ідеї. Наприклад, зображення терезів у рівновазі натякає на ідею скептичної ізостенії, тобто рівноваги аргументів «за» і «проти».

Інша форма філософського винаходу, яку започаткував Сократ, знайшла своє продовження у творчості Платона. Йдеться про діалог. Тут філософська ідея дана не у формі тези, а в антитетичному вигляді. Думка діалектично роздвоюється, і проблема висвітлюється з обох сторін – причому, протилежні точки зору уособлені в двох (чи більше) індивідах. Ця форма винаходу також проходить крізь усю історію філософії: Дідро, Вольтер, Юм, Фіхте, Шеллінг, Ренан та інші. Третя і остання форма філософського винаходу – це система, в межах якої проблема сформульована, внутрішні протиріччя розкриті, їй знайдено певне розв'язання в наукоподібній формі. Творцем такого типу філософського винаходу є Аристотель і Демокрит. Лінгвістична філософія Л. Вітгенштейна, феноменологія Е. Гуссерля, онтологія М. Гайдеггера, неопозитивізм розглядають мову як граничну онтологічну основу мислення і діяльності. У зв'язку з дослідженнями мови пізнього Л. Вітгенштейна, Дж. Остіна і Дж. Серля актуальним є інтерес філософів до мови в її «неочищеному» вигляді, до прагматики мови і буденного вживання мовних виразів. При цьому особливо цікавими для лінгво-філософського аналізу вважаються такі мовні вирази, в яких комунікативний намір («ілокутивна сила» – відповідно до Дж. Остіна і Дж. Серля) не виражено безпосередньо у вербальній формі висловлювання. Виразним різновидом таких висловлювань якраз і є афоризми.

Афоризм вимагає осмислення себе засобами філософського аналізу як специфічної семіотичної системи, яка стискає інформацію і знання до ядерного стану і вживається в різних типах дискурсу: в релігії, моралі, мистецтві, праві, науці і філософії. Сміслова компресія, здійснювана афоризмом, дозволяє розглядати його в семіотичному, герменевтичному, аналітичному та феноменологічному контекстах. Філософські твори Ф. Ніцше, А. Шопенгауера, С. К'єркегора, М. Гайдеггера, демонструють, що афоризм – це не тільки форма мовного мислення в її комунікативній спрямованості, а й спосіб філософствування, конструктивний елемент філософського твору, специфічний жанр філософського дискурсу. Однак, незважаючи на поширене використання афоризму в різних дискурсах, він недостатньо вивчений як об'єкт гносеологічного аналізу. При цьому відчувається недостатність наукової інформації про гносеологічні механізми афоризму як специфічної семіотичної системи, котра об'єктивує різні рівні

Сеник Р.М., 2014

пізнання об'єктивної реальності – від повсякденного до філософсько-теоретичного.

Основна мета і завдання. Змалювання підходів до походження мови часто подається спрощено, в спосіб фактичного ігнорування філософської розробки проблеми, хоча вона налічує понад два тисячоліття. Відтак, пріоритетного завдання набуває потреба: 1) відтворення історії філософських підходів до вивчення глоттогенези, 2) окреслення коло питань загального порядку, без відповіді на які неможлива побудова теорії походження мови.

Чи володіє філософія власною мовою, і якщо відповідь ствердна, то яким вимогам така мова повинна відповідати? Чому філософи не завжди користуються науковим стилем для викладення своїх думок, а вдаються до образів, метафор і афоризмів? Чи не суперечать художні інструменти мислення науковості строгості й аргументаційній респектабельності філософського знання?

Виклад основного матеріалу. Перша спроба філософської рефлексії з приводу афоризму належить Аристотелю, який в «Риторичі» витлумачує афоризм висловом, який хоч і має загальне значення, але цілком може бути застосовним до повсякденності в якості підказки, що варто робити, а чого слід уникати у своїй діяльності. Аристотель, таким чином, вперше звернув увагу на деонтологічний характер афоризмів. Філософський аспект вивчення афоризму як самостійного феномена мислення після Аристотеля знайшов подальший розвиток у дослідженнях німецьких афористознавців, які заперечували художню сутність афоризму і стверджували філософське покликання афоризму. Зокрема, Х. Крюгер у праці «Про афоризм як філософську норму» (1956), спираючись на судження Ф. Ніцше, доводить, що афоризм – філософська норма, а його основні властивості – результат не художньої, а розумової діяльності. Для Г. Ноймана пріоритетне значення має гносеологічна сутність афоризму, яка полягає в тому, що даний літературний жанр відображає органічно властивий людині конфліктний спосіб пізнання світу. Згідно з Г. Нойманом, в афоризмі діалектично відображені індивідуальний досвід і логічна система, почуття і розум, властивість деталізації і абстрагування. Морально-етична складова є важливою складовою афористики як семіотичної системи. Афоризми створювалися не лише для того, щоб передати якість знання про світ, а й щоб зафіксувати пріоритетні моделі поведінки. У зв'язку з цим вся народна афористика має деонтологічний характер. Максими, афоризми і прислів'я акумулюють у собі сплав релігійних догм, моральних постулатів, правових норм, наукових істин, художніх образів. Це дає підстави стверджувати, що філософська афористика пронизує всі сфери наукового, культурного і повсякденного життя, тобто свідчить про універсалізм буття афоризму. Ціннісна інтенційність філософської афористики проявляється у зв'язку з морально-етичним уявленнями, притаманними їй, а також у її педагогічному впливі на особистість. Соціальне функціонування філософської афористики виконує пізнавальну (інформативну), комунікативну, соціально-культурну, Мова як суб'єкт і об'єкт філософії

регулятивну і оціночну функції. Специфічною функцією афористичного знання є креативно-світоглядна функція, яка виражається у здатності афоризму бути спонукальним чинником для самостійного філософствування.

Афоризми є образно-умовним відображенням дійсності. Відображаючи складні й заплутані проблеми реальної дійсності, афоризми стимулюють здатність до формування власного особистого образу реальності. У пізнавальній діяльності людини афоризми використовуються для розкриття незримої, рефлексійно неочевидної сутності. У процесі осмислення думки, закладеної в афоризм, суб'єкти відштовхуються від явищ, що лежать на поверхні, до сутності, прихованої за цими явищами. Афоризми створюють проблемну ситуацію, яка стимулює свідомість до творчої розумової діяльності. Завдяки афоризмам відбувається зближення наукового мислення з реальним світом, оскільки вони встановлюють зв'язок між теоретичним знанням і тим реальним світом, який є об'єктом дослідження. Виділяють три аспекти афоризму: предметно-пізнавальний, оціночний, регулятивно-виховний. Предметно-пізнавальний аспект афоризму – це та когнітивна інформація про об'єктивну реальність, яка закодована в ньому. Оціночний аспект афоризму віддзеркалює оціночне і емоційне відношення суб'єкта комунікації до об'єкта пізнання, реальності. Регулятивно-виховний аспект афоризму – це ті комунікативні наміри, які переслідує мовець, який вимовляє афоризм, той ментальний або практичний вплив, який здійснюється на адресата за допомогою проголошення афоризму. Афоризми є художньою формою мови філософії і являють собою філософські концепти. Вони допомагають візуалізувати і «матеріалізувати» абстрактний предмет філософствування, виконуючи роль оператора філософської думки і вводячи суб'єкта в сферу буттєвого мислення. Афоризм як форма об'єктивації думки універсальний для будь-якого філософського напрямку, однак філософи ірраціонального напрямку найбільш схильні до афористичного висловлювання своїх думок, оскільки пріоритетними інструментами пізнання для них є інтуїція і поетичне мислення. Результати їхньої рефлексії мають здебільшого філософсько-художній характер, а найбільш лаконічною формою для реалізації цього є саме афоризм.

Ф. Ніцше вмів використовувати афоризми в якості способу філософствування. Саме афоризми створюють той екстериторіальний ландшафт думки, котрий перешкоджає лінійному прочитанню і розумінню. Ф. Ніцше не вбачав якісної відмінності між метафорою та поняттям, бо, згідно з його підходом, поняття – це абстрактно виражений зміст метафоричного відношення до реальності. Афоризм вивчається філософами в декількох аспектах: аксіологічному, гносеологічному і прагматичному. Найбільш вивченим аспектом афоризму є аксіологічний, або морально-етичний. Гносеологічна сутність афоризму досліджена недостатньо. Потрібне глибше проникнення в логіко-сміслову структуру афоризму, вивчення афоризму як особливої форми знання, вивчення об'єктивованості в

ньому різних типів розумових процесів. Таке дослідження може бути здійснене лише засобами філософського аналізу. Лінгвістика, культурологія, афористика і літературознавство здійснили чимало цінних емпіричних змалювань механізмів функціонування афоризму. Однак необхідне глибоке теоретичне вивчення цього феномена, яке може бути проведене тільки засобом філософської рефлексії, яка реалізує свою інтегруючу функцію, узагальнюючи знання різних сфер знання про афоризм. Методологічним підходом для онто-прагматичного аналізу афоризму слугує інтенціоналізм як філософсько-семантичне напрям, який вважає, що базовим поняттям адекватної теорії семантики має бути поняття комунікативного наміру мовця (Дж. Остін, Дж. Серль). Дотримуючись такого підходу, ми аналізуємо інтенційний аспект значення афоризму – тобто функції, які виконує афоризм в мовному мисленні, розглядаємо специфіку афоризму як мовного акту. Поєднання репрезентаціонізму та інтенціоналізму створює необхідні умови для вивчення семантичного і прагматичного аспектів значення афоризму в їх єдності. Методологічно важливим є також метод структурного аналізу, котрий дозволяє розглядати значення афоризму як структуру. Для логіко-семантичного аналізу афоризму ефективною виявиться концепція значення І. Нарського, котра дозволяє розглядати значення афоризму як систему інваріантів інформації, закодованої в ньому. Герменевтичний метод стане в нагоді вивченню афоризму як знака, сенс якого розкривається в процесі інтерпретації. Методологічно істотним є також когнітивний напрям вивчення метафори (Е. Кассіерер, М. Блек, А. Річарде), який створює передумови для пояснення морфології сенсу в афоризмі та роль афоризмів у процесі пізнання.

Впродовж трьох десятиліть не втрачає свого теоретико-концептуального значення монографія К. Жоля, присвячена історичному і гносеологічному розгляду питань співвідношення мислення та мови. Основною предметною сферою дослідження є мовна творчість у сфері семантики [4, с. 207-208]. У книзі К. Жоля описуються і порівнюються погляди великих мислителів минулого на співвідношення мислення та мови. Автор переконливо окреслив фундаментальні спроби вирішення питання про значення мовних виразів, детермінативний вплив принципу розвитку на мінливість цих значень, про роль мови в процесі пізнання і світорозуміння (Платон, Аристотель, Анандавардхана та інші). Проаналізовано вузлові поняття, що пов'язують філософію та лінгвістику, з'ясована інструментальна ефективність семантичного взаємозбагачення природних мов і мов наукового пізнання. Варто зауважити, що у філософському співтоваристві до рівня і особливостей аргументації пред'являються різні вимоги. У логіко-гносеологічному аспекті оцінюється якість доказів (чіткість формулювання тези, істинність підстав, послідовність міркування тощо), у прагматичному – якість пояснення та обґрунтування (настільки вони переконливі й достатні). Залежно від жанру філософського твору та читача, на якого він орієнтований, філософи крім основної логічної аргументації використовують посилення на притчу, одкровення, здоровий

Мова як суб'єкт і об'єкт філософії

глузд, інтуїцію або філософський авторитет (репутацію). Крім аргументації оцінюється оригінальність і репрезентативність філософської концепції, що складаються з обізнаності автора і вміння оцінювати сучасний філософський контекст. У різних формах організації філософів вимоги до рефлексії та результатів її репрезентації різні. У філософській спілці, філософському гуртку і комунікативній групі емоційні й особисті відносини є визначальними, тому шкала оцінок досить невизначена, побудована в основному на підставі опозиції «свої-чужі». У філософській школі превалює значення позиції вчителя, який задає систему критеріїв і уявлення про авторитети. На самого вчителя впливає епоха і норми дискурсу у філософському співтоваристві, відносно якого він посідає позицію критика, революціонера чи реставратора, а також соціальний статус учителя і тут-і-тепер статус філософії.

Загальні особливості мови зумовлені загальними параметрами і властивостями реальності. Тому, вивчаючи мову, можна розраховувати на з'ясування реальної картини світу. Мова і мислення включені в певну інтерсуб'єктивну структуру – схему. Реальність (як об'єктивна, так і суб'єктивна) формується і функціонує за допомогою мови і інтерпретації. По суті, це симбіоз мови і інтерпретації. Пізнання можливе у взаємодії з іншими людьми, подіями і явищами. Тлумачення окремої пропозиції пов'язане із здатністю розуміти мову як єдину концептуальну систему. Проблема розуміння посідає ключову позицію у філософській літературі [9, с. 36]. Її особливість – в універсальності, котра полягає в тому, що розумінням просякнуті всі сфери людської діяльності, тому ця проблема відкрита для принципово нових способів розв'язання. Динаміка змін, що відбуваються в сучасному науковому пізнанні, слугує основою для аналізу ролі, місця і специфіки процедури розуміння як у гуманітарних, так і в природничих науках. Специфіка розуміння як філософського методу полягає в тому, що його не можна розглядати як жорстку програму або схему, оскільки процес розуміння припускає значну варіативність і гнучкість. Специфіка філософського підходу до розгляду проблеми розуміння полягає в аналізі універсальності даного феномену, котрий виявляє себе на різних рівнях функціонування (повсякденному, психологічному, буттєвому та пізнавальному). Розуміння – гносеологічний інструмент людини. Розуміння, яке інтерпретується як осягнення смислу, складає основу і субстанційну специфіку гуманітарного пізнання. Онтологічно-гносеологічна сутність розуміння залежить від адекватності взаємодії з природною та культурною дійсністю. Вона полягає в інструментальному значенні для особистісного буття суб'єкта пізнання в процесі смислотворчості [8, с. 11].

Визначення інтерпретації як надання сенсу тексту, який «мовчав» до приходу інтерпретатора, надає можливість виділити три рівні осмислення тексту: 1) розуміння тексту як частини системи авторських текстів, тобто його концепції (систематична інтерпретація), 2) еволюцію авторських поглядів, зв'язок з іншими мислителями (історична інтерпретація), 3) позанаукові дані: політика, культура, релігія, мистецтво (схематична

Сеник Р.М., 2014

інтерпретація). Синтез трьох рівнів відображає генезис і історію знання. Він може стати основою методики інтерпретації як логічної реконструкції конкретного гуманітарного тексту. М. Бахтін виокремлює два полюси тексту. З одного боку, текст передбачає мову як загальнозрозумілу в межах певної ойкумени систему знаків. За кожним текстом стоїть деяка система мови. З іншого боку, кожен текст є чимось індивідуальним, єдиним і неповторним, і в цьому його сенс. Такий підхід до тексту робить мову лише одним з його аспектів. Мова – це матеріал і засіб. Головне в тексті – його задум, авторська інтенція. Окрім цього, конституюючим є його ціннісний та індивідуально-стилістичний аспекти. Несамототожність будь-якого тексту, котрий є не системою фіксованих значень, а сукупністю «відбитків», що посиляють до необмеженого числа сенсів, допускає множинність інтерпретацій. Не існує ізольованого тексту, який можна було б зрозуміти, виходячи з нього самого. Текст завжди перегукується з іншими текстами (текстуальна діалогічність), тому суб'єкт в принципі вільний у виборі асоціативної лінії і смислових акцентів. Текст не існує для суб'єкта сам по собі, а включається в той або інший контекст, завдяки чому впливає на наші уявлення про історичні й життєві події. Контекст – це основа пізнання, його когнітивний фон. Поняття «контексту» використовується в якості методологічного інструменту, що допомагає структурувати історичний і соціокультурний матеріал. Будь-яке пізнання контекстуальне. Неможливо уявити ситуацію, за якої об'єкт пізнання пред'явлений суб'єктові поза певними світоглядними, культурними, емоційними, психологічними та іншими умовами.

Текст є засобом оформлення досвіду за допомогою категорій. В основі філософського тексту знаходиться система філософських категорій, яка може існувати як в очевидній формі (якщо філософська концепція має на меті обґрунтування даної системи), або в прихованій, латентній формі (коли філософські категорії відходять на другий план, поступаючись місце метафорам, науковим поняттям або символам. Втім, як у першому, так і в другому випадку категорії застосовуються для постановки філософських проблем, формування логічної структури філософської запитальності. Інтерпретація – це процес освоєння людьми надбань культури і різноманітної інформації. Однак використання якомога ширшої інформаційної бази не є самоціллю: мета справжньої інтерпретації – відкриття, яке базується на інформації. Первісне смислове визначення будь-якого об'єкта збагачується або заміщується іншим смисловим визначенням, котре здійснюється в межах багатшої системи уявлень. Перехід від одного зі змальовань до іншого, власне, й складає сутність процедури інтерпретації. Процес трансформації описових середовищ відбувається на основі взаємодії двох репрезентативних форм. Перша забезпечує спроможність до більшої уніфікації змальованих предметів і явищ, друга дозволяє виявити, зафіксувати їхню унікальність, оригінальність.

Специфіка інтерпретації (а, отже, й розуміння) залежить від особливостей мови. Якщо розглядати мову як знакову систему, що має свою

Мова як суб'єкт і об'єкт філософії

структуру, можна не тільки визначити суть розуміння як методу, а й виявити його механізм, внутрішню структуру (згідно з Г. Гадамером, її складає герменевтичне коло, а Г. Ріккерт специфіку розуміння вбачав в інтерпретації сенсу). Якщо ж підходити до мови як до особливого виду діяльності, як до способу буття свідомості, то розуміння знаходить онтологічний статус (М. Хайдеггер розглядав розуміння як діяльність свідомості по здійсненню свого буття). Також завдяки мові відбувається декодування тексту, розкривається сенс і смислові шари (згідно з Ю. Лотману). Мова є метатекстом та інтертекстом (він – основа для розуміння), а також початковою настановою, що формується конкретно-історичним типом культури і обумовлює як мислення, так і поведінку людини. Знаходження себе засобом мови є ключовим герменевтичним і онтологічним феноменом розуміння [3, с. 5]. Всеохопність мови пов'язана саме з її універсальною функцією, а герменевтичний феномен реалізує своє значення засобом мовної природи з її бездонними підвалами смислів і стереотипних традицій. Філософська герменевтика постає метафізикою в експлікації герменевтичного кола як базисної форми буття кожної соціокультурної і смислової традиції, смисловий вимір якої адекватний уявленню про мову як про пряму, яка розгалужується одночасно у всіх своїх точках (висловлюючись терміном синергетики, точка біфуркації) [12, с. 16]. Тобто відбувається безперервна видозміна точки смислу у просторі тексту. Герменевтичний інструментарій розкриває сутність буття у формі гри запитань та відповідей. Зрештою, вся інтелектуальна і рефлексійна діяльність базується на тому, що буття сприймається крізь призму запитань-відповідей. З одного боку, ця особливість апріорна, а з іншого, – апостеріорна [7, с. 84].

Впродовж тривалого часу герменевтика була допоміжною дисципліною, сукупністю канонічних тлумачень тексту. Вона оперувала в основному біблійними та юридичними текстами. Якщо спочатку предметом герменевтики були твори релігійного змісту, які вимагали адекватної інтерпретації з позицій християнського віровчення, то в епоху Нового часу сфера діяльності герменевтики істотно розширилася. Г. Гадамер першим охарактеризував герменевтику класичним дисциплінарним напрямом, прикладним мистецтвом розуміння текстів. Значення герменевтики особливо зросло у зв'язку з розвитком історичного знання, феноменології та психології. У ХХ столітті становлення герменевтики було детерміноване насамперед потребами формування методології гуманітарного пізнання. Вона скеровувала свої зусилля на виявлення специфіки гуманітарного пізнання порівняно з науками про природу. Власне, вона набула гносеологічного статусу саме в зв'язку з розробкою проблем методології гуманітарного пізнання. Герменевтика канонізувала ідеал досягнення явищ у їхній історичній конкретності, індивідуальності. Більшість дослідників схиляється до консенсусної точки зору, згідно з якою філософська епоха герменевтики настала тоді, коли В. Дільтей здійснив спробу створення «змалювальної психології» як методології гуманітарних наук [13, с. 140]. З метою виявлення її специфіки В. Дільтей висловив гіпотезу, що історичний

взаємозв'язок слід зрозуміти як смисловий взаємозв'язок, котрий істотно перевершує горизонт переживань окремого індивіда. В цьому контексті герменевтика була покликана розшифрувати історичний світ, витлумачуючи його як текст, розшифруванням якого вона, власне, й повинна займатися. У процесі свого історичного розвитку герменевтика пройшла значний шлях – від мистецтва тлумачення біблійних текстів і загального методу літературознавства до повноцінного філософського вчення, котре містить системні погляди на буття, суспільство, людину і сферу пізнання [10, с. 228]. Філософська герменевтика сформувалася насамперед на підставі поглядів таких дослідників, як Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей, Е. Гуссерль, М. Хайдеггер, Г. Гадамер, П. Рікер, а також під впливом філософських течій феноменології та екзистенціалізму. У творчості М. Гайдеггера і Г. Гадамера завершилося формування онтологічної складової герменевтики. Тут розуміння концептуалізоване як спосіб буття суб'єкта. Істотний внесок у становлення філософської герменевтики зробили Г. Шпет та М. Бахтін.

Існує два основні напрями оцінки статусу герменевтики. Перший інтерпретує її і оперує нею як методологією. Згідно з його постулатами, герменевтика витлумачується універсальним методом науки. Другий напрям подає герменевтику у вигляді системи поглядів на базисні принципи світоустрою, тобто як онтологічну складову дослідницьких процедур (М. Хайдеггер, Г. Гадамер). Загалом же герменевтика постає гуманістичним напрямом філософії, який відстоює цінність індивіда, його індивідуального внутрішнього світу і значущість людської творчості. Природна відповідність герменевтичних процедур природі мислення дає підстави для використання їх з метою підвищення ефективності пізнавальних процесів. Сутність гуманізму в даному разі полягає в органічній єдності абстрактного та емоційно-чуттєвого в розумінні [6, с. 25-26].

Висновки. Якщо культуру загалом розглядати як реалізацію можливостей творчої самореалізації людини, то філософська культура як її елемент і невід'ємна складова частина характеризує реалізацію духовного потенціалу людей на етапі постановки і розв'язання універсальних, гранично загальних проблем [1, с. 128]. Філософська культура фіксує досвід осмислення проблем такого ґатунку, оформляє його у вигляді традиції і визначає критерії творчої діяльності [5, с. 62]. Динамізм філософської культури виявляє свої особливості на рівні процесів акумуляції, генерації та трансляції смислів. Ці процеси характеризують специфіку мови філософії за певних соціокультурних ситуацій, взаємозв'язок філософії з іншими сферами духовної культури, а також структуру спадкоємності та інновацій.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень / Ф.С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
2. Донских О.А. Происхождение языка как философская проблема / О.А. Донских. – Новосибирск: Наука, 1984. – 128 с.
3. Дядык Н.Г. Афоризм как способ философствования [Текст] / Н. Дядык // Известия Волгоградского государственного университета – 2011. – №3 (57) – С. 4–7.

Мова як суб'єкт і об'єкт філософії

4. Жоль К.К. Мысль. Слово. Метафора. Проблемы семантики в философском освещении / К.К. Жоль. – К. : Наукова думка, 1984. – 304 с.
5. Ильин В.В. Исторические типы философствования / В.В. Ильин. – М. : Изд-во МТУ, 1998. – 107 с.
6. Лойфман И.Я. Единство языка философии // Язык науки XXI века. – Уфа: БашГУ, 1998. – С. 25–27.
7. Мельвиль Ю.К. Аргументация в философии / Ю.К. Мельвиль // Философские науки. – 1985. – №4. – С. 83–89.
8. Микешина Л.А. Специфика философской интерпретации / Л.А. Микешина // Вопросы философии. – 1999. – №11. – С. 3–12.
9. Ойзерман Т.И. Философия как единство научного и вненаучного познания / Т.И. Ойзерман // Разум и экзистенция: Анализ научных и вненаучных форм мышления. – СПб. : РХГИ, 1999. – С. 35–45.
10. Патнем Х. Философы и человеческое понимание / Х. Патнем // Современная философия науки. – М. : Логос, 1996. – С. 221–245.
11. Подорога В.А. Выражение и смысл. Ландшафтные миры философии: Серен Киркегор, Фридрих Ницше, Мартин Хайдеггер, Марсель Пруст, Франц Кафка [Текст] / В. Подорога. – М. : «Ad Magnem», 1995. – 427 с.
12. Рачков П.А. Философия и философствование: синонимы и омонимы. II Вестник Московского университета. Сер.7. – 2000. – №1. – С. 3–18.
13. Jasinski J. Criticism in contemporary rhetorical studies. // Jasinski J. Sourcebook on Rhetoric. – Gage, 2001. – P. 125–144.

REFERENCES

1. Batsevich F.S. Filosofiya movi. Istoriya lingvofilosofskih uchen / F.S. Batsevich. – K. : VTs «Akademiya», 2008. – 240 s.
2. Donskih O.A. Proishozhdenie yazyka kak filosofskaya problema / O.A. Donskih. – Novosibirsk: Nauka, 1984. – 128 s.
3. Dyadyk N.G. Aforizm kak sposob filosofstvovaniya [Tekst] / N. Dyadyk // Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta – 2011. – №3 (57) – S. 4–7.
4. Zhol K.K. Mysl. Slovo. Metafora. Problemy semantiki v filosofskom osveshchenii / K.K. Zhol. – K. : Naukova dumka, 1984. – 304 s.
5. Ilin V.V. Istoricheskie tipy filosofstvovaniya / V.V. Ilin. – M. : Izd-vo MTU, 1998. – 107 s.
6. Loyfman I.Ya. Edinstvo yazyka filosofii // Yazyk nauki XXI veka. – Ufa: BashGU, 1998. – S. 25–27.
7. Melvil Yu.K. Argumentatsiya v filosofii / Yu.K. Melvil // Filosofskie nauki. – 1985. – №4. – S. 83–89.
8. Mikeshina L.A. Spetsifika filosofskoy interpretatsii / L.A. Mikeshina // Voprosy filosofii. – 1999. – №11. – S. 3–12.
9. Oyzerman T.I. Filosofiya kak edinstvo nauchnogo i vnenauchnogo poznaniya / T.I. Oyzerman // Razum i ekzistentsiya: Analiz nauchnyh i vnenauchnyh form myshleniya. – SPb. : RHGI, 1999. – S. 35–45.
10. Patnem X. Filosofiy i chelovecheskoe ponimanie / H. Patnem // Sovremennaya filosofiya nauki. – M. : Logos, 1996. – S. 221–245.
11. Podoroga V.A. Vyrashenie i smysl. Landshaftnye miry filosofii: Seren Kirkegor, Fridrih Nitsshe, Martin Haydegger, Marsel Prust, Frants Kafka [Tekst] / V. Podoroga. – M. : «Ad Magnem», 1995. – 427 s.
12. Rachkov P.A. Filosofiya i filosofstvovanie: sinonimy i omonimy. II Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser.7. – 2000. – №1. – S. 3–18.
13. Jasinski J. Criticism in contemporary rhetorical studies. // Jasinski J. Sourcebook on Rhetoric. – Gage, 2001. – R. 125–144.

СЕНИК Р.Н. (соискатель)

Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, Украина

СУБЪЕКТ И ОБЪЕКТ ФИЛОСОФИИ

Вариативный потенциал взаимоотношений между языком и философией чрезвычайно обширный и эвристический: и язык, и философия могут быть как субъектом, так и объектом таких отношений, как средством, так и целью, как функцией, так и инструментом. Наиболее привлекательной исследовательской проблемой является языковой ресурс философии, способы и стили ее репрезентации. Один из наиболее эффективных способов выяснить природу и сущностные признаки языка – исследовать его как способ бытия и форму культуротворчества. Бытийные реалии речевой деятельности придают выразительность особенностям и закономерностям языкового инструментария, определяют потенциал языковых средств. Обосновано, что язык является чрезвычайно важным инструментом отражения и познания окружающего мира. Он образует знаковую систему, которая обеспечивает процесс коммуникации, является важнейшим средством общения, тем основанием, на котором выстраиваются человеческие отношения и социальная структура общества. Выяснен диапазон факторов, которые актуализируют языковую проблематику для философии. Решающее значение на актуальность языковой проблематики для философии имеет то обстоятельство, что языковой опыт доминирует над относительностью всех жизненных осмыслений, поскольку охватывает собой каждое бытие, в какой бы связи (соотношении) оно не появлялось. Языковой характер опыта мира предшествует всему, что человек познает и выражает, а то, которое является предметом познания и высказывание, априори окруженное горизонтом языка. Знаково-символический аспект языка отражает его сущностные признаки и функционально-инструментальные возможности. Первоочередная цель языка – придание смысла. Эта процедура является культурным фактом, продуктом культуры. Весомым вкладом в сокровищницу культуры является диалог. Однако самым ценным побудительным и креативным ресурсом всегда была образность. Информационно-коммуникативное пространство общества требует языковых средств для достижения своей цели и выполнения своих функций. Вместе с тем он оказывает существенное влияние на язык, является существенной детерминантой языковой эволюции, задает критериальные ориентиры для становления коммуникативной культуры. Определяется языковая картина мира в философско-образовательном плане, изучаются взаимодействие рациональной и иррациональной форм познания в процессе становления этой картины, ее роль в формировании креативной, гуманитарно-направленной языковой картины мира; анализируется специфика ее образования на уровне общего (национальный язык), отдельного (язык социальной группы) и единичного (языковая картина мира личности). Научный, физически трудовой и морально-этический компоненты языковой картины характеризуются как средства репрезентации концептуальной картины мира, которая постигается молодым поколениям в контексте основных направлений учебно-воспитательного процесса – интеллектуального, физически-трудового, морально-этического.

Ключевые слова: язык, философия, объект, субъект, риторика, афоризм, дискурс.

SENIK R. M. (graduate student)

Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine

LANGUAGE AS A SUBJECT AND OBJECT OF PHILOSOPHY

Variable potential of relationship between language and philosophy is extremely lengthy

Мова як суб'єкт і об'єкт філософії

and heuristic: the language and philosophy can be both a subject and object of such relationships, a tool and objective, a function and instrument. The most attractive research problem is linguistic resources of philosophy, methods and styles of its representation. One of the most effective ways to determine the nature and essential features of language – to explore it as a way of being and form of culture and creativity. The existing realities of language activity provide expression to features and patterns of language tools, outline the potential of language. The thesis outlines the instrumental potential of a language as a form which reflects the content of the social and cultural life. The language ability to structure social space and regulate social relations is analyzed. The problematic factors that caused the linguistic sphere are classified. The factors which actualize the complex of language problems for philosophy have been identified. The decisive meaning of linguistic problems importance for philosophy is dictated by the circumstance of language experience domination over the relativity of all existential conceptions as it covers each existence no matter what connection (correlation) it is in. The language character of the world's experience precedes everything that is cognized and expressed by a human being. The cognition and expression subject is a priory surrounded by the language horizon. Iconic and symbolic aspect of language reflects its intrinsic characteristics and functional tool options. The primary purpose of language is to provide meaning. This procedure is a cultural fact, a product of culture. Significant contribution to the treasury of language culture is dialogue. However, the most valuable incentive and creative resource has always been figurativeness. Information and communication space of human society needs linguistic resources to achieve its objectives and perform its functions. At the same time, this space makes a significant impact on the language and is an essential determinant of linguistic evolution, sets guidelines for establishing a culture of communication. Myth and language are in close functional interdependence. On the one hand, myth realizes its potential through verbal articulation. On the other hand, language often uses mythological interpretative tools. Since the mythological way of message representations is quite acceptable for a considerable range of social consciousness, the language does not consider it appropriate to ignore the mythological possibility of articulation. However, there is a problem of public consciousness dependency on the mythological automatism of a worldview - and the further the more it escalates. Is a research of an integral philosophical and educational paradigm of the linguistic picture of the world, which represents tendencies and priority ways of forming of this picture as a representative of worldview and vital values of a personality by means of education and upbringing. In the research the linguistic picture of the world is defined in a philosophical and educational dimension for the first time, the interaction between rational and irrational cognition forms in the making of this picture, its role in forming of creative, humanitarily directed linguistic picture of the world are studied; the specificity of its formation at the level of the general (the national language), particular (the language of a social group) and singular (the linguistic picture of the world of a personality) is analysed. Scientific, physical and labour, moral and ethical components of the linguistic picture are characterized as means of representation of the conceptual picture of the world, which is perceived by a young generation in the context of basic directions of an educational and upbringing process, such as rational, physical and labour, moral and ethical ones. In the dissertation work the efficiency of subject-subject educational and upbringing paradigm in the making of the linguistic picture of the world is grounded; its formation peculiarity as a factor of the young generation national identity maintenance under the conditions of globalization is illustrated.

Key words: language, philosophy, object, subject, rhetoric, aphorism, discourse.

Стаття надійшла до редколегії 03.03.14

Прийнята до друку 08. 03.14